

BIULETYN

POLSKIEGO KLUBU EKOLOGICZNEGO

ISSN 1428-7412

MARZEC
NR 3 (110) 2003

Propozycja Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w województwie pomorskim

Województwo pomorskie, jako należące do jednych z najbardziej cennych i atrakcyjnych przyrodniczo regionów Polski, wydaje się predysponowanym do włączenia dużych jego fragmentów do sieci Natura 2000. Prace nad tą siecią, wynikające z konieczności dostosowania polskiego prawa ochrony przyrody do prawa wspólnotowego w procesie integracji z Unią Europejską, oparte są na dwóch dyrektywach UE, tzw. siedliskowej i ptasiej.

Prace trwające od kilku lat, a ze szczególną intensywnością w roku 2002, realizowane przez Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, Narodową Fundację Ochrony

Środowiska w Warszawie, a ostatnio przez tzw. Wojewódzki Zespół Realizacyjny (WZR) w Gdańsku, kierowany przez mgr Joannę Jarosik z Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, doprowadziły do przedstawienia kolejnej propozycji sieci Natura 2000 w regionie, która omawiana jest poniżej. Dzięki temu, iż od 1991 r. w województwie pomorskim (poprzednio gdańskim) działa Biuro Dokumentacji i Ochrony Przyrody przy Wojewódzkim Konserwatorze Przyrody, koordynowane przez mgr Włodzimierza Mieńko, które wykonało inwentaryzację przyrodniczą blisko połowy gmin regionu, WZR miał przynajmniej w tej zinwentaryzowanej części województwa nieco ułatwione zadanie w porównaniu do innych części kraju. Dużą

pomoc w typowaniu ostoi stanowią też materiały zgromadzone dzięki istnieniu w Trójmieście silnych ośrodków naukowo-akademickich, m.in. Uniwersytetu Gdańskiego (zasoby florystyczne i siedliskowe) oraz Stacji Ornitologicznej IE PAN (zasoby ornitologiczne).

Bogate walory i zasoby przyrodnicze regionu, wyrażone m. in. istnieniem dwóch parków narodowych (Słowiński i Bory Tucholskie), ponad 110 rezerwatów przyrody, dziesięciu (w tym dwóch częściowo) parków krajobrazowych oraz licznych obszarów chronionego krajobrazu i indywidualnych form ochrony przyrody, znalazły swoje odzwierciedlenie także w propozycjach do sieci Natura 2000. Na lądowym obszarze

Tabela 1. Charakterystyka proponowanych ostoi „siedliskowych” (SOO) sieci Natura 2000

Nr na mapie	Nazwa	Powierzchnia (ha)	Główne walory
1	Bagna Izbickie	920	Wrzosowiska atlantyckie, bory, brzeziny bagienne, torfowiska
2	Białe Błoto	11	Torfowisko kottowe z cennymi zbiorowiskami roślinnymi
3	Białogóra	1038	Bory bazyńowe, brzeziny bagienne, lasy dębowo-brzozowe i bukowo-dębowe, torfowiska
4	Brzezianek	494	Jeziorka dystroficzne, torfowiska przejściowe, grad subkontynentalny, ostoja bobra
5	Dolina Dolnej Wisły	6572	Zarśla wierzbowe, lasy łęgowe, grady, murawy napiaskowe
6	Dolina Górnej Łeby	2109	Wilgotne łąki, łęgi, wierzby torfowiska, wysięki, źródliska
7	Dolina Kłodawy	10	Grady, cyrki źródłiskowe
8	Dolina Reknicy	66	Rzeka pstrągowa, łęgi, wysięki
9	Dolina Słupi	37195	Jeziorka rynnowe i lobelowe, łęgi olszowo-jesionowe
10	Dolina Śródkowej Wietcisy	357	Wilgotne łąki, lasy łęgowe i gradowe, wysięki zboczowe
11	Jar Rzeki Raduni	84	Przełom rzeczny, łąki, grady, cenna flora
12	Jeziorka Raduńsko-Ostrzyckie	5040	Jeziorka rynnowe, torfowiska, nakredowa buczyna storczykowa
13	Jeziorka Wdzydzkie	10354	Mezotroficzne i lobelowe jeziora, torfowiska wysokie i przejściowe, w tym nakredowe
14	Jeziorko Chośnickie	214	Torfowiska wysokie, jeziora dystroficzne, bór bagienny
15	Jeziorko Krasne	95	Jeziorko lobelowe, brzezina bagienna, torfowiska przejściowe
16	Jeziorko Piasek	82	Jeziorko lobelowe, pło torfowcowe, kwaśna buczyna
17	Kurze Grzedy	1394	Zbiorowiska torfowiskowe, relikty gatunki flory
18	Mawra – Bagno Białe	301	Buczyna pomorska, grady, łęgi, torfowiska wysokie
19	Meczowiska Sulęczyńskie	65	Torfowiska nawapienne
20	Mierzeja Sarbska	1026	Bory bazyńowe, olsy, brzeziny bagienne, torfy śródwymowe
21	Młosino	733	8 jezior lobelowych i dystroficznych, torfowiska wysokie
22	Orle	261	Nawapienny kompleks łąkowo-torfowiskowy
23	Paraszynskie Buczyny	3136	Kwaśne i żyzne buczyny, łęg jesionowo-olchowy, źródliska
24	Pelcznica	442	Jeziorka lobelowe, torfowiska
25	Piaśnickie Łąki	80	Zmienno-wilgotne łąki i szuwary, lasy brzozowo-dębowe
26	Pływające wyspy Rekowa	82	Torfowiska mszarne, kwaśna buczyna, dąbrowa, bór bagienny
27	Przymorskie Błota	1586	Szuwary trzcinowe i turzycowe, olsy, acidofilne dąbrowy, torfowiska wysokie i przejściowe, bory i brzeziny bagienne
28	Sandr Brdy (i Dolina Kulawy)	6081	Jeziorka lobelowe i dystroficzne, brzeziny i bory bagienne, torfowiska wysokie i przejściowe
29	Słowiński Park Narodowy	18618	Ruchome wydmy, jeziora przybrzeżne, bór nadmorski
30	Staniszewskie Błoto	824	Bory i brzeziny bagienne, jezioro dystroficzne, torfowiska
31	Studzienickie Torfowiska	226	Torfowiska wysokie i przejściowe, bory bagienne, buczyny
32	Trzy Młyny	810	Nawapienne łąki, grady i buczyny, cyrki źródłiskowe
33	Wda koło Krepek	294	Łąki trzęślicowe, szuwary, łęgi, grady, murawy napiaskowe
34	Zatoka Pucka i Płw. Helski	15185	Płytki zat. z łąkami podwodnymi, bór nadmorski, słonorośla
35	Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana	17340	Płytki zalew z roślinnością zanurzona, bór nadmorski, dąbrowy acidofilne, brzezina bagienna, olsy, torfowiska, wydmy
43	Lasy Iławskie	2600*	Jeziorka, zbiorowiska leśne

* podano tylko orientacyjną powierzchnię części ostoi położonej w województwie pomorskim

Tabela 2. Charakterystyka proponowanych ostoi „ptasich” (OSO) sieci Natura 2000

Nr na mapie	Nazwa	Powierzchnia (ha)	Gatunki ptaków kwalifikujące do OSO
36	Bielawskie Błota	820	łęczak, sowa błotna, żuraw
37	Bory Tucholskie	250250*	biełak, błotniak stawowy, gągoł, kania czarna, kania ruda, łabędź krzykliwy, nurogęś, podgorzałka, puchacz, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna, zimorodek, żuraw, trzczałka długodzioby
38	Dolina Dolnej Wisły	11211*	biełak, derkacz, gągoł, nurogęś, rybitwa białoczelna, rybitwa
9	Dolina Stupi	37033	bocian czarny, brodziec piślikowy, gągoł, gąsiorek, kania ruda, lelek, lerka, nurogęś, rybołów, żuraw
39	Jeziora Raduńskie	1513	trzczałka długodzioby
40	Lasy Łęborskie	8442	włochatka
29	Ostoja Słowińska	19725	biegus zmienny, bielaczek, biełak, błotniak łąkowy, gęś białoczelna, gęś zbożowa, nurogęś, orzeł przedni, puchacz, żuraw
41	Puszcza Darżłubska	6427	włochatka
42	Ujście Wisły	980	biegusy (krzywodzioby, malutki, rdzawy, zmienny), bielaczek, brodziec śniady, czernica, gągoł, gęś białoczelna, kszyc, kulik wielki, łódówka, łabędzie (czarnodzioby, krzykliwy), łyska, mewy (mała, pospolita, siódłata, złotonoga), nur, rdzawoszy, nurogęś, ogorzałka, piaskowiec, płatkonóg sztyrdodzioby, rybitwy (białoczelna, czarna, czubata, popielata, rzeczna, wielkodzioba), sieweczka obroźna, siewnica, szlamnik, śmieszka, świstun, trzczałka długodzioby
35	Zalew Wiślany	14301*	bąk, bernikla kanadyjska, bielaczek, błotniak zbożowy, bocian biały, cyraneczka, gągoł, gęś białoczelna, głowienka, łabędź krzykliwy, łabędź niemy, mewa mała
43	Zatoka Pucka	61959	biegus krzywodzioby, biegus zmienny, bielaczek, brodziec śniady, czernica, gągoł, głowienka, kamusznik, kulik mniejszy, kulik wielki, łabędź krzykliwy, łabędź niemy, łęczak, nurogęś, podgorzałka, ostrogój, perkoz dwuczuby, perkoz ropoty, sieweczka obroźna
44	Lasy Iławskie	2644*	biełak, bocian czarny, kania czarna, kania ruda, podgorzałka, podróżniczek, rybołów, trzmielojad
45	Przybrzeżne wody Bałtyku		
46	Ławica Słupska		

* podano tylko powierzchnię części ostoi położonej w województwie pomorskim

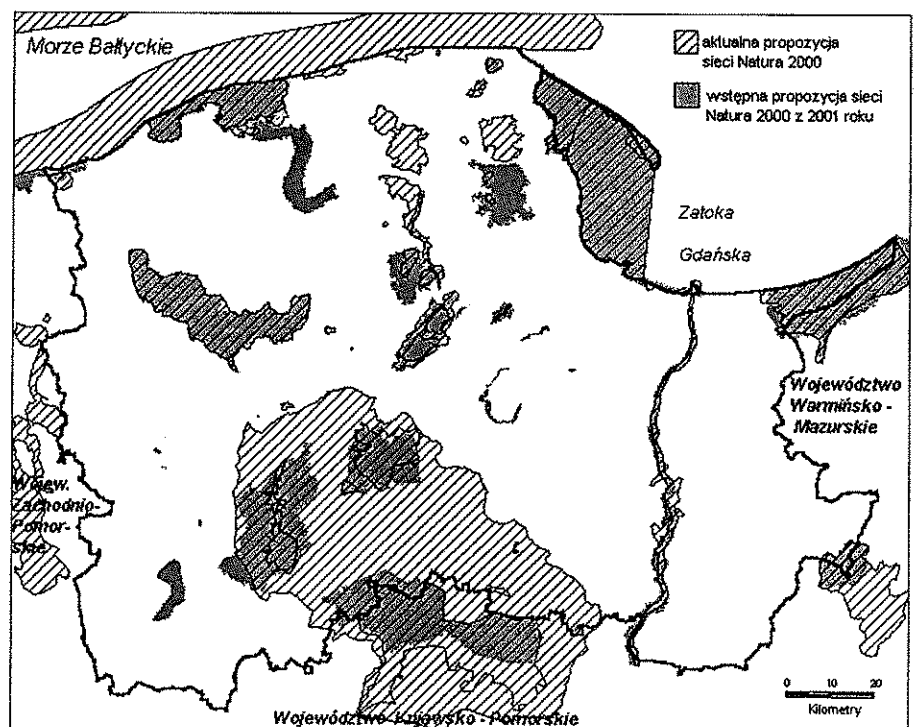
województwa (do którego zaliczane są także wody wewnętrzne Zalewu Wiślana oraz Wewnętrzna Zatoka Pucka) na podstawie dyrektywy „siedliskowej” wyznaczono 36 specjalnych obszarów ochrony (SOO), które łącznie zajmują niespełna 1400 km², czyli nieco ponad 7% powierzchni województwa (tabela 1). Dwa z nich: Lasy Iławskie oraz Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana położone są w regionie tylko częściowo. Na podstawie dyrektywy „ptasiej” wyznaczono 11 obszarów specjalnej ochrony (OSO) na terenach lądowych województwa pomorskiego (tabela 2) oraz trzy na wodach morskich (Zatoka Pucka, Przybrzeżne wody Bałtyku, Ławica Słupska). Ostoje lądowe i na wodach wewnętrznych zajmują łącznie około 4300 km², co stanowi ponad 23% obszaru województwa. Orientacyjna powierzchnia ostoi morskich (bez Ławicy Słupskiej, która tylko w niewielkiej części leży na „wysokości” województwa pomorskiego) to 1800 km². Kwestią od dawna dyskusyjną, podnoszoną często przez dr Krzysztofa Skórę ze Stacji Morskiej Uniwersytetu Gdańskiego w Helu, jest odpowiedzialność administracyjna za zarządzanie przyszłymi ostojami sieci Natura 2000 na obszarach morskich – czy powinna ona należeć do administracji wojewódzkiej, ministerstwa, czy też specjalnie utworzonej w tym celu instytucji.

Ponieważ znaczna część proponowanych ostoi „siedliskowych” pokrywa się z ostojami „ptasimi” ich łączna powierzchnia nie stanowi sumy obu typów ostoi, ale wynosi około 4500 km² (bez ostoi morskich), co stanowi ponad 24% lądowej powierzchni województwa pomorskiego. Obecna propozycja sieci (ryc. 1), pod względem powierzchniowym zdaje się spełniać aspiracje środowiska pomorskich przyrodników, jed-

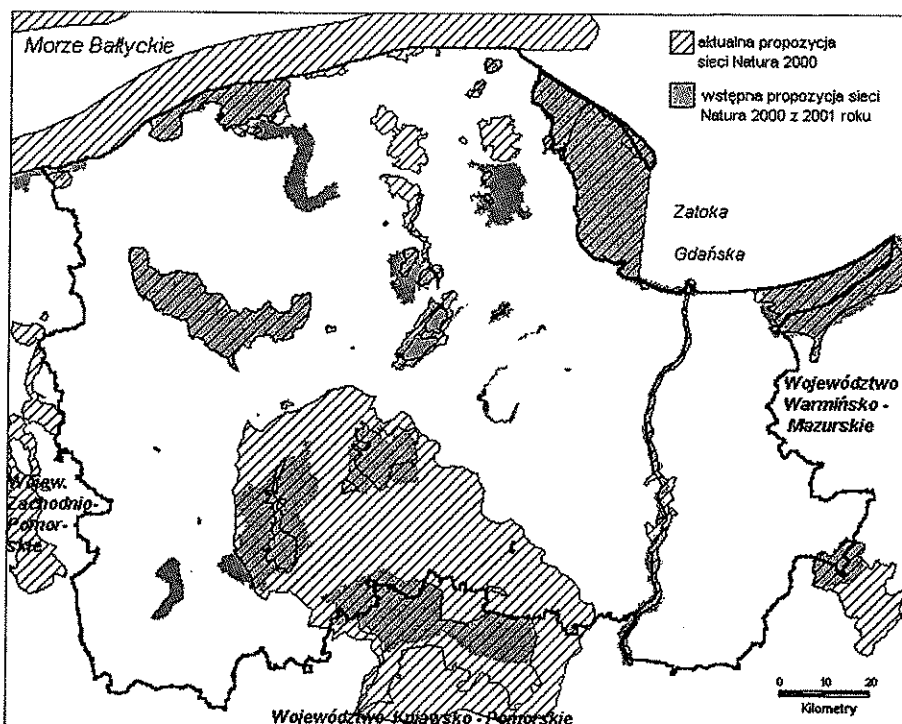
nak można mieć pewne wątpliwości co do rozległości niektórych elementów proponowanej sieci (np. w Borach Tucholskich), a z drugiej strony pominięcia pewnych obszarów, które zdaniem części lokalnych przyrodników są predysponowane do włączenia w sieć Natura 2000. Wątpliwości te stają się szczególnie wyraźne przy porównaniu obecnej wersji projektu sieci z wersją pochodzącą z końca roku 2000 (ryc. 2), z której usunięto wiele wstępnie proponowanych do ochrony obszarów, szczególnie na terenie Kaszubskiego i Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego oraz doliny dolnej Łeby. Rezygnacja z włączenia tych terenów

do sieci Natura 2000 ma, jak się wydaje, różną genezę. Część z nich, po weryfikacji przeprowadzonej przez Wojewódzki Zespół Realizacyjny, okazała się nie spełniać kryteriów wymienionych w załącznikach do dyrektyw „siedliskowej” i „ptasiej”. Rezygnacja z innych obszarów wydaje się jednak być przejawem obaw co do problemów, które mogą powstać w trakcie ustanawiania ochrony na terenach włączonych do sieci.

Pierwsze publiczne prezentacje omawianych propozycji odbyły się w Gdańsku w ostatnim tygodniu stycznia 2003 roku. W drugiej z nich uczestniczyła Profesor Ewa Symonides – Główny Konserwator Przyro-

Ryc.1. Obszary proponowane do sieci Natura 2000 w woj. pomorskim w wersji z grudnia 2002 r.

Ryc. 2. Porównanie proponowanego zasięgu sieci Natura 2000 w województwie pomorskim według wersji z początku 2001 roku i z grudnia 2002 roku

dy oraz przedstawiciel Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Autor niniejszej informacji zgłosił na tym spotkaniu kilka uwag do projektu sieci, które zostaną ogólnie zaprezentowane poniżej.

Po pierwsze – proponowany zasięg sieci wynika tylko częściowo z obiektywnych przesłanek i jest odzwierciedleniem niepełnego stanu rozpoznania siedlisk i gatunków w regionie; brak tego rozpoznania w zachodniej i we wschodniej części województwa powoduje, iż są one pozbawione niemal

całkowicie propozycji obszarów „naturalnych”, co stwarza błędne wrażenie o niskiej wartości przyrodniczej tych terenów; informacje pośrednie świadczą, iż wartość ta może być wysoka.

Po drugie – brak konsekwencji w odniesieniu do powierzchni typowanych ostoi – istnieją ostoje bardzo małe (o powierzchni poniżej 1 km², a nawet 10 ha), nie stwarzające nadziei na skuteczną ochronę, a także bardzo duże (np. Bory Tucholskie, Park Krajobrazowy Dolina Słupi), znacznie szersze niż areale siedlisk

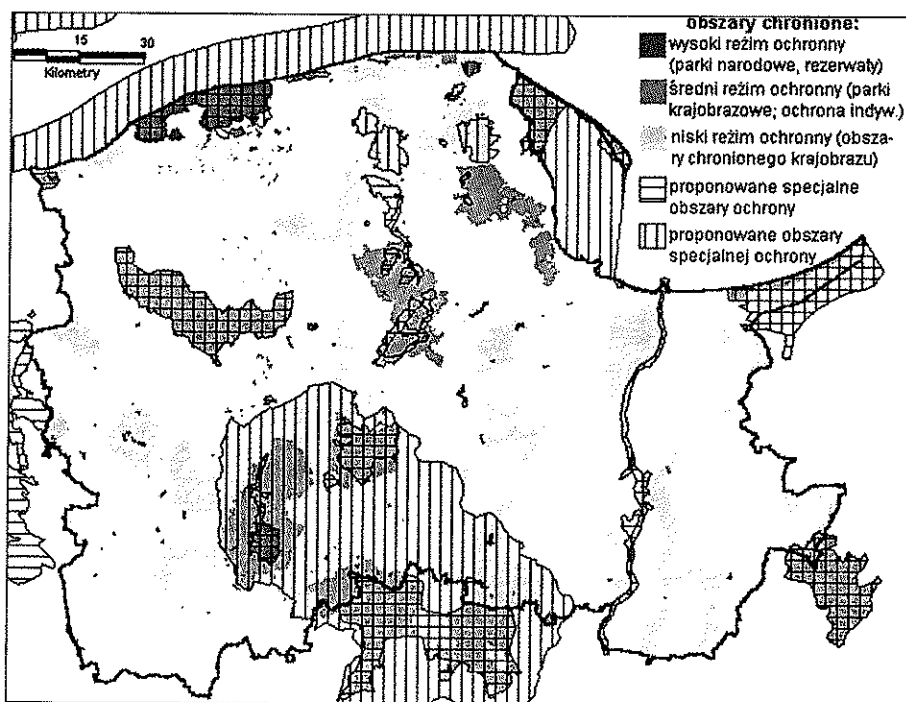
i gatunków kwalifikujących je do sieci Natura 2000. „Szczątkowość” wytypowanych ostoi razi szczególnie w parkach krajobrazowych: Kaszubskim i Trójmiejskim (ryc. 3).

Po trzecie – brak spójności proponowanej sieci z obszarami typowanymi do Natury 2000 w sąsiednich województwach, szczególnie w zachodniopomorskim; wątpliwe jest, czy siedliska i zasięgi „naturalnych” gatunków urywają się na granicy województwa; w tym kontekście nasuwają się np. pytania, dlaczego po stronie województwa pomorskiego nie zaproponowano do sieci największego w Polsce jeziora lobeliowego (Bobięcińskiego Wielkiego), czy też dlaczego specjalny obszar ochrony urywa się na granicy województwa, dzieląc Tucholski Park Krajobrazowy na dwie części – pomorską i kujawsko-pomorską.

Po czwarte – brak jest wewnętrznej spójności sieci, zapewniającej skuteczną realizację funkcji ekologicznych, w tym wymianę zasobów genowych; nie chodzi oczywiście o łączenie proponowanych ostoi „na siłę”, ale o uzupełnienie projektu o obszary, które prawdopodobnie spełniają kryteria dyrektyw „siedliskowej” i „ptasiej”, mogące poprawić tę spójność i połączyć niektóre aktualnie bardzo silnie izolowane ostoje; dobry przykład może stanowić tu propozycja Natury 2000 w województwie zachodniopomorskim, znacznie lepiej spełniająca kryterium spójności wewnętrznej.

Po piąte – ze względu na fakt, iż około połowy proponowanych obszarów „naturalnych” nie posiada planów ochrony (ponieważ znajdują się aktualnie w obrębie istniejących obszarów chronionego krajobrazu lub poza terenami chronionymi) przypuszczać można, że koszty opracowania i wdrożenia takich planów w ciągu kolejnych kilku lat mogą wynieść kilka milionów złotych; w sytuacji mizerni finansowej ochrony przyrody, na której zmianę szanse są minimalne, istnieje obawa, że większość środków kierowanych na jej cele będzie w najbliższych latach przeznaczana na wdrażanie sieci Natura 2000, co spowoduje zaniedbanie ochrony przyrody na innych obszarach i na innych płaszczyznach (np. ochronę krajobrazu w znaczeniu wizualno-estetycznym oraz ochronę przyrody nieożywionej). Przedstawione na spotkaniu wyjaśnienia dr Marka Baranowskiego, iż środki na cele wdrażania Natury 2000 mogą pochodzić w znacznym stopniu z programów rolno-środowiskowych, wydają się nieprzekonywujące, gdyż 85% powierzchni proponowanych na Pomorzu ostoi to ekosystemy leśne.

Po szóste – bardzo ograniczony czas i środki finansowe (czynniki całkowicie niezależne od Wojewódzkiego Zespołu Realizacyjnego) oraz stosunkowo wąski krąg osób włączony do prac WZR, przy całkowitym pominięciu czynnika społecznego (przedstawiciela pozarządowych organizacji ekologicznych) w jego pracach, spowodowały skoncentrowanie dotychczasowych prac na aspektach projekto-

Ryc. 3. Obszary proponowane do sieci Natura 2000 w województwie pomorskim na ile istniejących przyrodniczych obszarów chronionych (stan z grudnia 2002 roku)

wania sieci, a jednocześnie nieuwzględnienie konsekwencji zaproponowanego układu ostoi (np. potencjalnych konfliktów społecznych) i zagadnień praktycznego wdrażania ochrony w ich obrębie

Pomimo przedstawionych uwag i zastrzeżeń należy uznać, że projektanci sieci Natura 2000 w regionie pomorskim wykonali ogromną i pożyteczną pracę, która może stanowić dobrą podstawę do dalszej dyskusji i opracowania ostatecznej wersji projektu. Zdaniem autora, aby zwiększyć prawdopodobieństwo sukcesu przyszłej ochrony ostoi »naturowych«, najbliższe miesiące należy poświęcić na realizację następujących działań:

- weryfikację przedstawionego projektu sieci (przesłanie go do instytucji naukowych, zarządzających przestrzenią, pozarządowych organizacji ekologicznych);
- uzupełnienie sieci o kolejne udokumentowane obszary (wspomniane już jezioro Bobięcińskie, a także dolinę Stropnej koło Parchowa, fragmenty doliny dolnej Łeby i Kaszubskiego Parku Krajobr.);
- uzgodnienie przebiegu sieci na granicach województw i na przybrzeżnych wodach morskich;
- równoczesne z wyżej wymienionymi działaniami prowadzenie szerokiej akcji informacyjnej i edukacyjnej wśród podmiotów związanych z siecią, t.j.:
- służb parków krajobrazowych i narodowych – które powinny bezpośrednio nadzorować jej wprowadzanie i funkcjonowanie;
- administracji lasów państwowych – która będzie wdrażać zasady proekologicznego gospodarowania na większości obszarów „naturowych” regionu;
- rolników i gestorów bazy rekreacyjnej – którzy także będą musieli przestrzegać przepisy ochronne w obrębie sieci, a jednocześnie będą mogli być beneficjentami korzyści płynących z jej istnienia;
- samorządów i społeczności lokalnych, które będą musiały harmonizować opracowanie i wdrażanie planów zagospodarowania przestrzennego z zasadami ochrony i użytkowania ostoi Natury 2000;
- w celu efektywnego przeszkolenia tych podmiotów celowe jest sporządzenie wstępnego katalogu działań, które będą one musiały realizować w związku z wprowadzeniem sieci;
- aby uzmysłwić specyfikę ochrony przyrody realizowanej na obszarach »naturowych« w stosunku do nadal dominującego w Polsce konserwatorskiego (biernego) modelu ochrony przyrody, należy upowszechniać metody planowania i zarządzania ekosystemowego;
- pożądane byłoby opracowanie kilkuletniej projekcji kosztów wdrażania i funkcjonowania sieci Natura 2000 w województwie oraz określenie wpływu tych procesów na ochronę obszarów „nienaturowych”.